

PÁL Mónika

Közösségek és kultúra a Diósgyőr-vasgyári kolóniában, 1884–1945

Miskolc a 20. századi köztudatban iparvárosként volt ismert és sokáig az ország második legnagyobb helységéként tartották számon. Ma már a vas- és gépipar, a bányászat a múlté. Történelmi visszatekintésben Miskolc, mint kereskedőváros, Európa legidősebb települései közé tartozik, a középkorban Nagy Lajos király emelte városi rangra, és kedvenc vadászkastélyaként látogatta Diósgyőr várát. Az iparvárossá fejlődés kiindulópontja is a Bükk-hegység, valamint annak Fazola Henrik által felfedezett érlelőhelyei, bányái voltak. Mária Teréziának az 1770 júliusában a pozsonyi magyar kamarához intézett leirata tekinthető az első diósgyőri vasgyár alapító okiratának. „Kincstárunk hasznát és édes magyar hazánk javát vasbánya kiaknázásával óhajtjuk előmozdítani, ezért elhatároztuk, hogy a bőséges faanyaggal rendelkező diósgyőri kamarai uradalom területén vasgyár létesíttessék.”¹ Miskolc tehát mindig szoros kapcsolatban állt Diósgyőrrel, a középkorban a király várlátogatásai, a későbbiekben a vasipar kapcsán. A vasgyár annyira meghatározta a város fejlődését, hogy a szocializmus idején „acélváros” néven emlegették. A fejlődéssel együtt az 1770-es évektől kezdve nőtt a munkástelepülések létszáma, ahol gyarmatok, kolóniák, mai szóval lakótelepek épültek.

A *kolónia* fogalma az 1890-es években került szóhasználatba, a munkáslakóházak, „munkáscolóniák” kifejezésekkel együtt, a munkás lakótelepek elnevezésére. Ma a leromlott állapotú, egykori telepek elnevezésére használják. A munkások között ez az elnevezés a kezdeti időszakban sem volt kedvelt, a szociális alapon juttatott bérlakásokat jelentette, és a szegénységet, az alacsonyabb társadalmi rétegek lakhatását juttatta eszükbe. Az ott élők a házak lakóértékétől függően inkább más szavakkal helyettesítették ezt a kifejezést, mint például telep, barakk, falu. Megkülönböztették a munkásfalut és a földműves falut.

A bányász települések Észak-Magyarországon, a Magyar Királyi Vas- és Acélgvár kiszolgálására létesült bányák környékén alakultak ki. Mivel elsősorban a vasgyárat szolgálták ki, így annak megszűnése a települések elnéptelenedését, elszegényedését okozta. Ezért a vasgyári kolónia mai képe nem egyedi eset Miskolcon. A percesi kolónia és Lyukóvölgy még azok a városrészek, amelyek szintén a megszűnt ipar áldozatai. Perces téglaházak kolóniája és bányász kultúrája egykor a vasgyári kultúra részét képezte. Mára Miskolc kritikus pontja, ahol a közbiztonság és a halmozottan hátrányos helyzetű családok állandó feladatot adnak a szociális intézményeknek és a rendvédelmi szerveknek egyaránt.

A munkásságot származás alapján két csoportba sorolhatjuk: telepített és nem telepített munkásságra. „Két egymástól élesen elkülönülő és különböző régi, (...) egyetlen érintkezési pontja a munkahely.”² A Miskolc városrészeit érintő munkáscolóniák lakossága telepített munkásokból állt. A vasgyártás kezdeteit tekintve az 1700-as években kezdődött a betelepítés stájer munkásokkal. Így jött létre a vasgyár elődjét jelentő Alsó- és Felsőhámor. A kiegészítés

után épült vasgyár munkásainak egy része a háromi vasműben dolgozó kohászokból, és azok leszármazottjaiból tevődött össze. Amikor az új gyár építését megkezdték, ezen a vidéken a vasgyártásnak, a vasérc bányászatnak már közel száz esztendőös hagyománya volt. Ez a hagyomány nem múlt el nyomtalanul, meghatározta az új gyár kohászainak kultúráját, szociális ellátórendszerét is. A vashámorokban és a bányákban különböző nemzetiségű, vallásukat tekintve protestáns és római katolikus munkások dolgoztak. Az idők során, a történelem viharait és több, a gyárat fenyegető válságot túlélve olyan erős közösséggé formálódtak, amely kulturálisan és szociálisan is összetartó, fejlődő közösségnek volt mondható és megalapozta több, még ma is működő kulturális közösség munkáját.

A kulturális fejlődés kezdetei a 19. század végétől az első világháborúig

A kiegyezés utáni időszak az egész országban a gazdasági fejlődést jelentette. Az ipari átalakulás lendületét elősegítették ásványi és természeti kincseink is. Kiépült a vasúthálózat, gyárak, hidak létesültek. Ebben az időszakban készült el Budapest legtöbb épülete, köztük a színházak, amelyeknek nagy szerepük volt a magyar nyelv és kultúra terjesztésében.

Nem véletlen tehát, ha a vasgyári vezetők, tisztviselők társas összejöveteleik alkalmával lehetőséget kerestek a gyár környékén megvalósítható kulturális életre. A művelődés kezdeteit 1884-től számíthatjuk, amikor a vasgyári tisztviselők egy esti mulatság alkalmával („diósgyőri vasgyári tisztviselők szombaton estve nagyobb szabású táncvigalmat és társas összejövetelt rendeztek a gyár igazgatósági épületében”) felvetették a dalegylet létrehozásának lehetőségét.³

A vasgyári művelődés elindítói tehát a *dalestélyek* voltak. Az első ilyen alkalmat 1885 szilveszter este rendezték. Két dal hangzott el: *A virágnak megtiltani nem lehet* és a *Hajósdal*, majd az *Angolosan* című vígjátékot adták elő. Ez az alkalom hagyománnyá vált, és szilveszteri szórakozás lévén, elengedhetetlen műsorszámait a vígjátékok lettek. A közönség igénye több hasonló kulturális esemény iránt is megmutatkozott, így az év más időszakaiban is rendszeressé váltak a dal-, illetve táncestélyek, valamint a később szintén hagyományossá váló, Ládi-erdőben tartott majális. A szervező a Diósgyőri Magyar Királyi Vas- és Aczélgyári Alkalmazottak (tisztviselők) Dalegylete, a karmester Szebeni József, a jelenetek rendezője Meragalli (Ehrenreich) Ede volt. 1886-tól Técsei (Teutchl) Ferenc vette át a dalegylet elnökségét és 1893-ban kezdeményezésére megalakult a *Jószerencse dalkör*, amely később Jószerencse Dal- és Önképzőkörre bővült. Ezzel Técsei bevonta a műkedvelő előadásokba a munkásokat is. A dalkör célja „a dal művelése, a társasélet fejlesztése és a magyar nemzetiség eszméjének terjesztése” volt.⁴ Próbáit eleinte a gyár területén, a bádogosműhely egyik helyiségében tartotta. Karmesterük szintén Szebeni József volt. Első nyilvános fellépésükre 1893-ban a Ládi-erdőben rendezett majális keretében került sor. Alakulása után egy évvel a Jószerencse dalkör csatlakozott az Országos Magyar Daláregyesülethez.

A kulturális tevékenységek intézmények létrehozását kívánták. A színjátszás rövid idő alatt olyan méreteket öltött, hogy már nem csak színpadra, de nagyobb befogadó helyre is igény mutatkozott. A közösségi térnek számító első ilyen színpaddal ellátott terem 1888-tól az elemi iskola nagyterme volt, majd néhány évig az elemi leányiskola díszterme adott helyet a színháznak. A megnövekedett közönség létszámának a leghosszabb ideig az 1895-ben létesült *Munkáséletterem* felelt meg, amely a kolónián kívül lakó munkások kulturált étkezésének biztosítására szolgáló favázas, egysortéglás kialakítású épület volt. 3000 fő befogadását tette lehetővé, így az étkezés mellett a kultúra, a szórakozás központjává is vált. A népnyelv a mérete miatt „hodálynak”, és „lovardának” nevezte, amely kívülről közel sem volt méltó az előadások magas színvonalához, de tágas belső tere volt.⁵

1896-ban a Jószerencse *könyvtárát* létesített tagjai számára. E célból jótékonyági bált is rendeztek. Az első vasgyári munkáskönyvtár egy szekrény könyvet tartalmazott, amelyet a Magyar Király Kávéházban helyeztek el. Az első könyvtáros Krámer Vilmos volt. Minden önképzőkori tag tagja lehetett a könyvtárnak és ingyenesen kölcsönözhetett. A könyvtár első önálló helyét 1901-ben rendezték be.⁶

1898-ban megalakult az *Ipari munkások képzésére szervezett bizottság*. Helyi tanítók és orvosok tartottak előadásokat, felolvasásokat a munkásoknak, akik családotól részt vehettek ezeken az eseményeken. Az előadások színesebbé, érdekesebbé tételére a Jószerencse tagjai fellépésekkel készültek. Így váltak e vasárnapi alkalmak a Munkáséteremben a kulturális élet aktív színterévé.

A munkások kulturális közösségének fejlődését a gyár anyagi támogatása is elősegítette. 1906-ban a technika új vívmányaként elérhetővé vált számukra egy kinematográf megvásárlása. A Munkáséteremben immár *mozgókép-vetítésekre* is lehetőség nyílt (ez lett később a Vasgyári Kultur Mozgó). 1910-ben a Jószerencse az önszegélyezést is fontosnak tartva „fiókegyletet” hozott létre. Senger Gusztáv, a Miskolci Nemzeti Színház karnagya 1911-ben Diósgyőr-vasgyárban telepedett le, s megvalva a színházról a tisztviselők zenekarát, a Vasgyári Zenekart vezette, majd 1912-től a Jószerencse dalárdáját is.

A kulturális élet kiteljesedését az I. világháború egy időre visszavetette. A Jószerencse tagjai közül sokakat besoroztak. Előadásaik bevételeit leginkább karitatív célokra ajánlották fel. Olyan összefogást kezdeményeztek, amelynek eredményeképpen még a szegénység ellenére is tudtak bevételeket produkálni. A fiókegyletnek is fontos szerep jutott ebben a nehéz időszakban. Az önszegélyezésből, az előadások bevételeiből hozták haza a fogságból több vasgyári család férfi tagjait, és segítették az árvaságra, özvegyeségre jutottakat.

A világháború éveit, az élelmiszerhiány az elszegényedés időszakát eredményezték a vasgyáriaknak. Megoldást kerestek az élelmiszer helyi biztosítására és *Kiskert Egyesületet* hoztak létre. 250 tagot számláltak az első évben, a cél a tagok kiskerthez juttatása volt. A kertek megmunkálásával zöldséget, gyümölcsöt tudtak maguknak termelni. Négy év múlva már 3500-an voltak és 155 kiskerttel rendelkeztek. Baromfit, nyulat, kecskét, sertést is tenyésztettek az egyesület területén. Árucarnokok épültek Miskolcon, Diósgyőrben és a Vasgyárban, a beadott terményfeleslegék árusítására. A vasgyári árucarnok épülete ma is áll az Ógyár-téren, élelmiszerbolt működik benne. Ekkor vették tervbe a Lyukó menti terület bérbevételét, további családokat kiskerthez juttatva.⁷

1918-ban létrejött a *Diósgyőri Munkásotthon Bizottság*, amely önkéntes adományokat gyűjtött a munkásotthon javára. Két évvel később megvásárolták az Andrassy u. 13. szám alatti földszintes házat. Itt volt a szervezeti élet központja, majd a könyvtár is ebben az épületben kapott helyet. A Tanácsköztársaság idején előtérbe kerültek a mozgalmi dalok, megalakult a Vasas Dalárda.

Közösségi élet az 1920–40-es években

Az 1920-as évben a gyár dolgozóinak létszáma az előző évhez képest négyezer fővel kevesebb volt, de egy nagy megrendelésnek köszönhetően ismét szükségessé vált a munkásfelvétel. A törzsmunkásság helyben akart letelepedni, ezért tárgyalásokat kezdtek saját tulajdonú házak építésének engedélyezésére. Téglaért és faanyagért önként túlórárt ígérték a gyár vezetésének. Az építkezés azonban csak a 30-as években kezdődött meg. Ebben az időben épültek Újdiósgyőr komfortos családi háza (ezek ma már nincsenek meg, helyükön lakótelep áll). A húszas években a kultúrát a *Központi kultúrbizottság* irányítása alá vonták. „A diósgyőri m. kir.

vas és aczélgyár főnökségének felszólítására a kultúrbizottság f. évi március hó 15-én délelőtt 11 órakor a munkáséteremben a helybeli összes kultúr- és társadalmi egyesületek bevonásával hazafias nemzeti ünnepélyt rendez.⁸

Ezt követően a hasonló felhívások kötelező együttműködéssel jártak az egyesületek számára. A szakszervezet is erőre kapott. A Vas- és Fémmunkások Országos Szövetsége vasgyári csoportja 1922-ben a munkások oktatását tűzte ki célul. „Meg kell kezdeni a szakszervezeti élet kiépítését (...) Nevelni, oktatni kell a munkásságot, mert az intelligens, tanult munkások tömörülése fontosabb, mint a tanulatlanok nagy számának tömörülése...”⁹ A politikai harc azonban a művelődést is átszötte. A Tanácsköztársaság bukása után a baloldali ideológiák terjedését igyekeztek megakadályozni, így nem adtak engedélyt a munkások oktatására. A szakszervezetek az életkörülmények javításáért is felemelték a hangjukat. A rohamos áremelkedések ezt indokolták is. A vasgyári munkások órabéremelést követeltek. A fémmunkás csoportnak nem engedélyezték a gyülekezést a munkások védelmében sem, így a hangulat elkeseredetté vált. A *munkásotthon* lett a mozgalmi élet központja. Itt jöttek össze a kultúrának hódolva, majd lehetőséget találva az aktuális problémáik megtárgyalására. A rendőrség azonban mindig ellenőrizte a nagyobb tömegeket vonzó rendezvényeket, és ha neki nem tetsző szónoklatokat tapasztalt, betiltotta a rendezvényt. A húszas évek első felében egyre nagyobb méreteket öltött az infláció, a munkanélküliség. A trianoni béke miatt az országon kívül rekedt vasútvonalaink, bányáink nehéz helyzetbe hozták a vasipart. Egyetlen vasércbánya maradt az országban, a rudabányai, amely nem tudta elég nyersanyaggal ellátni az ózdi és a diósgyőri vasgyárakat. A vasút fejlesztése is leállt, és a hajógyártás sem igényelt célt.

Mindezek ellenére a közösségi élet újabb tényezőkkel gyarapodott. A húszas évektől a kulturális élet mellett a sportélet is sikeres volt. A *Diósgyőri Vasas Testgyakorlók Köre* sikeres futballcsapatot tudhatott magáénak. 1924-re a *cserkészmozgalom* is elérte a vasgyári oktatási intézményeket. A gyár vezetősége, a tanonciskola és az elemi iskola tanárai, igazgatói jó lehetőséget láttak a fiatalok nevelésére a cserkészlet keretei között. 1924 decemberében megalakult a 750.sz. Nagy Lajos király cserkészcsapat. A gyár anyagilag olyan jelentős támogatást biztosított a cserkészlet fejlődésére, hogy az ország legnagyobb csapatai közé emelkedett. Négy száz főt is számláló tagsága több rajban működött. A vasgyári fiatalok a cserkészlet több ágában jeleskedtek, volt vízi raj, repülő raj, regös raj. Kiválóan teljesítettek a színjátszásban és a képzőművészetben is. A csapat munkája összefonódott a gyár, az iskola történelmi események által formált munkájával, s több szálon kapcsolódik a Miskolc mai kulturális életében ismert közösségekhez.

1930-ban az Országos Magyar Dalosszövetség XII. kerülete dalos versenyt rendezett Miskolcon. A versenyen közel kétezer magyar „dalos” énekelt. A kerület elnöke Balázs Győző, a Lévai József Református Gimnázium tanára volt. Sok olyan Diósgyőr-vasgyári diákot indított útjára, akik a Sárospataki Kollégiumban tanultak tovább.¹⁰ Ebben az évben alakult Klemenik József vezetésével a Vasgyári Citerakör és Zenekar, de működött már a Diósgyőr Vasgyári Keresztény-szocialista Szakszervezeti Dalárda is. Az egyházak énekkarai, a római katolikus Palestrina vegyes kar és a református vegyes kar is képviseltették magukat több nyilvános hangversenyen, ahol kórusműveket adtak elő. 1934-ben több mint kétezer „dalos” felvonulásával rendezték meg a munkásdalárdák ünnepét.

A harmincas években újabb építkezések terjesztették ki a kolónia határait, Újdiósgyőr környékén. Megépült a Keresztény-szocialista Munkásotthon is, amelyet a nép csak keresztény otthonként tartott számon, és a Vasas és Fémmunkás otthon, valamint a Munkáséterem mellett, a kulturális élet, a mozi másik központjává vált.

1939-ben az első nagyobb vasgyári esemény a Jószerencse Dal-és Önképző kör jótékony estje volt a vasgyári kultúrházban. Az est bevételét – az első bécsi döntés következménye-

ként – a felvidéki szegény munkáscsaládok támogatására gyűjtötték. A *Himnusz* és a hazafias érzelmű dalok mellett, a *János vitéz* daljátékot adták elő, három felvonásban. Ezt a műsort tervezték bemutatni a felszabadult felvidéki városokban is, tizenkét jótékony célú előadás-sal. Ebben az évben a Magyar Dalos Egyesületek Országos Szövetsége tagegyesületeihez felhívást intézett: „E magyar történelmi sorsforduló és örömnép alkalmából a magyar dal ünnepét kívánjuk Kassán megrendezni...”¹¹ A vasgyári dalárdákat a Tisztviselők Dalegylete és a Palestrina Vegyeskar képviselte. „Volt valami meleg rokonszenv Kassa város közönsége lelkében, amivel a miskolci és környéki dalárdákat ünnepelte. Szilágyi Levente kerületi karnagyunkat s kiváló országos nevű dalárdáját, a Diósgyőrvasgyári Tiszti dalkört, Philippy Vilmos elsőrendű kedves Palestrináját alig engedte le a pódiumról a fölviharzó taps”¹² Emléül Kassa város bronz plakettjét, valamint egy értékes serleget kaptak.

1940-ben átadták a *Vas- és Fémmunkások Munkásotthonát*, a volt földszintes ház helyén új, egyszintes épület várta a munkásokat. Ez az épület a mai Bartók Béla Művelődési Ház. A kulturális élet újabb színfoltját Szilágyi–Huszka *Erzsébet* című három felvonásos operettje jelentette, amelyet ez év őszén adtak elő a Jószerencse Dal- és Önképzőkör műkedvelői. Az önképzőkör nagy sikereket ért el prózai és énekes darabjaival, a legnagyobbak az operettekhez fűződtek.¹³

A Turán Irodalmi és Közművelődési Egyesület programjába vette a szabadegyetemi előadások szervezését is. Ezeket az előadásokat a Munkáséteremben tartották, több meghívott előadóval, valamint a helyi dalkörök szereplésével színesítve. Az elveszített magyar területek visszacsatolásának kérdése napi szinten foglalkoztatta a munkásságot. Az erdélyi népi irodalom kedvelt olvasmánnyá vált.

1941-ben Magyarország belépett a második világháborúba, amely a Vasgyarat sújtó bombázások által hatalmas pusztítást végzett a kolóniában. A nehéz időkben az operett előadások, a folyamatosan működő könyvtár, valamint az újonnan alakuló szakosztályok nyújtottak kapcsolódást. 1942-ben a Jószerencse Dal- és Önképzőkör fotószakosztályt létesített a Diósgyőr-vasgyár területén élő amatőr fényképészek számára, abban a reményben, hogy a fotókiállítások majd tömegeket vonzanak. A következő évben a Jószerencse 50 éves jubileumára már országos színes fénykép kiállítási pályázatot hirdettek. 1943-ban a Jószerencse, az Országos Szociálpolitikai Intézet társrendezésében, „Munkáspihenő” néven műsoros estek szervezését kezdte meg. Ezek az alkalmak a Gyáriparosok Országos Szövetsége támogatásával neves színészeket hoztak a Vasgyárba az Operaház színpadáról.

Az előadókészség fejlesztésének jó eszköze volt az irodalmi kör, amelynek beszélgetéseire időnként vendég előadókat hívtak. Sokan segítettek a vasgyári kulturális egyesületek munkáját. Így jutottak a vasgyárba, már több száz előfizetőhöz, főként munkásokhoz és művezetők-höz, a népi írók könyvei. „Mindinkább nyilvánvaló lett, hogy az irodalomnál többről van szó, a társadalmi igazságtalanságok megszüntetéséért küzdő szellemi mozgalomról.”¹⁴

A háborús körülmények, a félelem, a szegénység olyan irányba terelték a kulturális érdeklődést, amely ismét teret engedett a politikai érdekeknek. Az 1943-as balatonszárszói Magyar Élet Táborban 18 vasgyári résztvevő és felszólaló is volt. A Jószerencse Dal- és Önképzőkör 50. jubileumi évében a közgyűlés Korán Imre mérnököt választotta elnöknek, aki a jubileumi ünnepségen, közszóntójában, a következőket mondta: „A Jószerencse Dal- és Önképzőkörnek igen nagy szerepe volt abban, hogy az ötven évvel ezelőtti kevert nemzetiségű ipartelep nyelvében és lelkületében magyar lett. Ennél több eredményt egy magyar kulturegyesület fel sem mutathatna”¹⁵ Egy évvel később szintén Korán Imre vázolta fel a vasgyári és percesi kulturális egyesületek összeolvadásának lehetőségét. Az alakuló közgyűlés időpontját 1944 januárjára tervezte. A fúzió végül meghiúsult, mert sokkal súlyosabb gondokkal kellett szembenézni: a németek megszállták a gyárat.

Vallási közösségek és templomok a vasgyári kolóniában

A vasgyári kolónia lakossága többféle etnikumból tevődött össze. Hitük gyakorlása hozzátartozott erkölcsi normáikhoz. A gyár nemcsak a kultúra és a szabadidős sporttevékenységek terén, de felekezetek szerint is igyekezett megteremteni a körülményeket a közösségek valósággyakorlásához. A keresztény hit hozzátartozott a jó erkölcsű együttéléshez és viselkedési normát adott a kolónia lakosságának.

A munkások a gyár állandó termeléséhez igazodó, beosztott munkaidőben, éjjel-nappal váltott műszakban dolgoztak, ami nem tette lehetővé a szabad vasárnapok és ünnepnapok rendszerességét. A gyár vezetése tisztában volt a valláserkölcsi normák erejével, ezért is támogatta a hitközösségek templomainak építését és működésüket. Olyan közösségeket formáltak, amelyek a helyi kultúrából is kivették a részüket, így nemcsak a templomok falain belül, de azon kívül is jelen voltak. A római katolikus egyházközség *Palestrina vegyeskara* rendszeres résztvevője volt a dalos ünnepeknek, a kulturális eseményeknek. A *református vegyeskar* ritkábban volt hallható nyilvánosan, de a jelentősebb eseményeken szintén megjelent. A *Tiszti dalárda* karnagya, Szebenyi József, katolikus kántortanító volt. Vagyis az egyház nyilvánosan, a zenén át került be a közösségek életébe.

A háborúk alatt a karitatív egyházi közösségek, valamint a református házi lelki gondozás tevékenysége is jelentős volt. A gyár, az üzemegységek vezetői elől jártak a hitbeli erkölcsiség terén. Erre mindenképpen szükség volt, mert a kolóniában kialakult együttélés egyik feltétele a gyári, valamint a kolónia lakosságára vonatkozó szabályok betartása volt. A szabályzat vonatkozott az együttélés minden normájára, a deviáns viselkedések elutasítására, a higiénia betartására.¹⁶

A munkások templomai több évtizeden át épültek, a gyár és a gyülekezet tagjainak jelentős támogatásával. Elsőként, 1905–1908 között, a *római katolikus templom* készült el, a lakótelep legmagasabb pontján, központi helyen, Szvetlik Mátyás tervei alapján, román stílusban. Vörös színű, iszapolt nyers téglafal felületét szürke beton műkövekkel tették változatosabbá. Ebből készült a két rózsablak is, amelyek szűrt fényt bocsátanak a belsejébe. A katolikus hívek biztosították a gyár vezetését, hogy önkéntes adófizetéssel képesek fenntartani a templomot. Ma is a lakótelep egyik legszebb épülete. A templom bádogos- és vasmunkái, az ajtók asztalosmunkái mind a gyár üzemében készültek. A toronyban négy harangot helyeztek el Szent Lajos, Szent István, Szent László és Szent Imre emlékére, amelyek a soproni Seltenhoffer-cég öntőműhelyében készültek.¹⁷

Az evangélikus és a református közösségek eleinte a diósgyőri egyházközségek templomaiban gyakorolták hitüket, ugyanúgy, ahogyan a katolikusok is. Majd a katolikus templom építése után, imaterem céljára, a leányiskola dísztermét kapták használatra.

A *Diósgyőr–Vasgyári Református Gyülekezet* 1908-ban alapította presbitériumát. A telepre költözés kezdetétől a diósgyőri gyülekezetben volt lehetőségük hitüket gyakorolni. A távoltság és az egyre növekvő létszám indokolta, hogy fiókegyházközséget alapítsanak. A szervező munkában nagy szerepe volt Zsíros Lajos gondnoknak és Csekme Károly presbiternek, akik 600 lelket számláló közösséget építettek. 1913-ban váltak önálló anyaegyházközséggé, majd később ismét egyesültek és lelkeszeik felváltva szolgáltak mindkét gyülekezetben. A reformátusok már az első világháború előtt elkezdtek gyűjteni a templomra, de a pénz elvitte az infláció. Végül 1928 októberében került sor a református templom felszentelésére, amelyet 1932-ben gyülekezeti házzal egészítettek ki. Vasárnapi iskolák, nőegylet, bibliakörök, énekkar, *Református Élet* címmel gyülekezeti lap szolgálták a lelki fejlődést. A templomépítő lelkesként emlegetett Nádházy Bertalant – és a mellette szolgáló Koncz Sándor és Ruszkay

Gyula segédlelkészeket – jó emlékezetében őrzi a gyülekezet.¹⁸ Volt is okuk az öröme, hiszen páratlan összefogás által vált valóra, hogy a templom felépült. „Az egész templomépítés 200.000.P-be került, ebből kb. 80.000 P-t a gyülekezet fizetett ki. Ez azt jelentette, hogy a gyülekezet minden tagja több mint egyhavi fizetését adta a templomépítésre. A többi pénz, adományokból és kölcsönadományokból folyt be (...) a gyár kb.70.000 P-s kölcsönadományjal járult a templomépítéshez.”¹⁹ A templom előterében két régi síremlékmásolatot őriznek a falba építve, amelyeket 1941-ben helyeztek el, mert a Miskolczi István sírtáblájában lévő címermódosításból származtatják egyházközségük címerét. A modern, holland stílusú templom magas, bolthajtásos mennyezetű, a boltozaton háromsoros ablakokkal. A szószék és a padok gazdag faragásokkal, a címerben is megjelenő szőlőfürtökkel vannak díszítve, a szószék jobb és bal oldalán egy-egy faragott egyház címer látható. Az orgonakarzaton a Rieger orgonagyár 1928-ban épített orgonája található. Az építést követő években négy harang volt hallható, amelyekből 1943-ban egyet elvittek.

Az *evangélikus templom* építését az Evangélikus Nőegylet kezdeményezte. Alapkövét 1935-ben helyezték el. Sándy Gyula tervei alapján, felsőmagyarországi reneszánsz stílusban épült bástya formával, vörös téglából, illeszkedve a lakótelep többi épületéhez. Az építés anyagi körülményei itt sem voltak könnyűek. Az erre szánt összeget az Evangélikus Nőegylet országos jótékonyági szereplésével, valamint a vasgyári hívek adományaiból gyűjtötte. Az építkezés közben azonban a pénzt kezelő bank tönkrement. A gyár itt is kivette a részét a támogatásból, téglával, fa, vas, bádóg és egyéb kellékanyagokkal segítette a mielőbbi befejezést.²⁰

*

A miskolci Diósgyőr-vasgyári kolónia közösségi és vallási élete a tárgyalt időszakban jól prosperáló, a gyár és a munkásság egymásra utaltságát jelképező és kifejező tendenciákat tükröz. Az 1945 utáni, gyökeresen átalakult társadalmi-politikai rendszerben a fejlődés eredményei alapvetően lelki hatásokban, rejtett modellekben és a tárgyi feltételekben éltek tovább.²¹

Jegyzetek

- 1 Porkoláb László: Források Diósgyőr-Vasgyár történetéhez 1770–1919. Tanulmányok Diósgyőr történetéhez 12. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 2003. 16. o.
- 2 R. Nagy József: Boldog téglafalak között. Munkáskolóniák kulturális antropológiai vizsgálata Északkelet-Magyarországon. Miskolci Galéria, Miskolc, 2010. 82.o.
- 3 Kováts György: A diósgyőr-vasgyári művelődés története (1885–1965). Tanulmányok Diósgyőr történetéhez 11. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 2002. 8. o.
- 4 Uo. 21. o.
- 5 Olajos Csaba: A Diósgyőr-vasgyári kolónia, Tanulmányok Diósgyőr történetéhez 4. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 1998. 112. o.
- 6 Kováts György, i. m. 98. o.
- 7 A Kiskert Egyesület életéből. Kohászati Múzeum Történeti Dokumentumok Gyűjteménye 72.4.612. Idézi: Porkoláb László: Források Diósgyőr-Vasgyár történetéhez 1920–2005. Tanulmányok Diósgyőr történetéhez 13. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 2006. 370 o.
- 8 Kováts György, i. m. 120. o.
- 9 Reisinger Ferenc felszólalása 1922. jan. 22-én. Idézi: Kováts György, i. m. 120.o.
- 10 Balázs Győző nevént Miskolcon a Református Líceum őrzi.
- 11 Kováts György, i. m. 168. o.
- 12 Balázs Győzőt idézi a Magyar Jövő 1939. június 27-i számából Kováts György, i. m. 168–169. o.
- 13 Porkoláb László: Források Diósgyőr-Vasgyár történetéhez 1920–2005, i. m. 41. o.
- 14 Korán Imre: Az idő sodrásában. Életút-tanulmány. Szakszervezetek Gazdaság- és Társadalomkutató Intézete, Budapest, 1989. 39. o.

15 Kováts György, i. m. 178. o.

16 Központi Kohászati Múzeum Adattárából idézi: Porkoláb László: Források Diósgyőr-Vasgyár történetéhez 1770–1919, i. m. 250. o.

17 Kocsis István káplán 1910-es írását idézi: Kováts László: A Diósgyőr Vasgyári Római Katolikus Templom. Diósgyőr-Vasgyári Egyházközség, Miskolc, 1997. 53 o.

18 Koncz Sándor: Nádházy Bertalan emlékezete = Kultúra és Közösség, 12. évf. 1985. 5. szám, 74–86. o.

19 Ruzsnyai Gyula: Második lelkészsképzés vizsgái dolgozat. SRK Tudományos Gyűjtemények Adattára, 1950. 31. o.

20 Olajos Csaba, i. m. 182. o.

21 További felhasznált irodalom: Baán István emlékkönyv. A Diósgyőri Vas- és Acélgvár (LKM) története 1944–1988. Szerkesztette: Dobrossy István. Tanulmányok Diósgyőr történetéhez 10. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 2001; Balázs József: Egyházak és iskolák Diósgyőrben. Tanulmányok Diósgyőr történetéhez 3. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 1998; Dobák Judit: Életmód a Diósgyőr-vasgyári kolóniában. Néprajzi-antropológiai tanulmány. Debreceni Egyetem BTK, 2008; Gergely Ferenc: A magyar cserkészlet története 1910–1948. Göncöl Kiadó, Budapest, 1989; Kiszely Gyula: A Diósgyőri Magyar Állami Vas- és Acélgvár története 1867–1945. Tanulmányok Diósgyőr történetéhez 1. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 1997; Kolombán Zoltán: A percesi reformátusság múltjából = Lelkészegyesület, 61. évf. új folyam, 2015. 4. szám; Szárszó 1943. Előzményei, jegyzőkönyve és utóélete. Főszerkesztő: Pintér István. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1983; Sziklavári János – Kiss László – Jung János – Sélei István: A diósgyőri acélgvártás története a folytacélgvártás bevezetésétől napjainkig. Tanulmányok Diósgyőr történetéhez 15. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 2004.

Varga Éva: Nyári vázlatok II.